
KITAJSKA SKUPNOST V LIVERPOOLU

Odlomki iz diplomatske naloge

IRENA ZAGAJSEK

Kitajska skupnost je tema, ki se zdi zanimiva, vendar tudi tuja in eksotična. Angleži imajo podobne občutke kadar govorijo o Kitajcih v Britaniji. Kljub temu, da je minilo že več kot sto let odkar so se prvi kitajski mornarji naselili v Angliji, so Kitajci še vedno etnična skupina o kateri se najmanj ve in razume.

Na drugi strani pa tudi Kitajci kljub dolgoletni imigracijski tradiciji živijo zase in omejujejo stike z gostiteljsko skupnostjo le na najnujnejše. Kitajci, ki danes živijo v Liverpoolu, bolj ali manj ohranjajo tradicionalni način življenja in mišljenja.

Vendar kitajska skupnost v Liverpoolu ni enotna, zato ne moremo postavljati posplošenih trditvev. 7000 Kitajcev, kolikor jih danes živi v Liverpoolu, se med seboj loči po času prihoda, kraju izvora, dialektu, ki ga govorijo, družinskih zvezah, ekonomski situaciji . . . itd.

Dejstvo je, da starejši Kitajci večinoma ohranjajo tradicionalni način življenja. Kljub temu, da nekateri živijo v Angliji že desetletja, jih večinoma še vedno ne govori angleško. Nosilci tradicionalnega kitajskega načina življenja so tudi lastniki kitajskih restavracij in prehrambnih trgovin. Večina Kitajcev v Liverpoolu je danes zaposlena v prehrambni trgovini. Podjetja so vodena v okviru družin v katerih še vedno vlada konfucionistični red. V tradicionalni kitajski filozofiji namreč ni enota posameznik ampak družina.

Mlajša, včasih druga generacija priseljencev se počasi akulturira, vendar redko asimilira. Sprejemanje zahodnih vrednot in delno opuščanje kitajskih, jih večkrat pripelje v konflikt s starejšo generacijo. Socialna ambivalenca, dvojnost okolja je za posameznika lahko zelo problematična.

Angleži imajo o Kitajcih v Britaniji dobro mnenje. Večina sledi mnenju množičnih medijev, ki jih prikazujejo kot eksotično, mirno skupino, zaprto v mrežo družinskih zvez. Nekatero kitajsko organizacijo v Liverpoolu, kot Pagoda of Thausand Harmony, skušajo ta prepad premostiti, Pagodo je 1982 odprl sam princ Charles, vendar danes večina Liverpoolčanov ne ve zanjo. Zelo priljubljena pa je vsakoletna povorka ob praznovanju kitajskega novega leta.

Takšen je globalni položaj Kitajcev v Liverpoolu. Kako pa kitajski priseljenci res živijo? Ali so res eksotični, mirni ljudje brez problemov, kot jih prikazujejo množični mediji in to mnenje Kitajci s svojo »zaprtostjo«² tudi ohranjajo?

To so bila vprašanja, ki so me zanimala pri moji raziskavi. Želela sem si čimbolj avtentičnih in resničnih podatkov in priti »pod lupino«³ ideji, ki jo Angleži imenujejo »Chinese Community«⁴.

Moje prvo potovanje v Liverpool je bilo pravzaprav naključje. Prav tako so bili naključni tudi moji prvi obiski v kitajski četrti, katera obsega nekaj ulic v okolici stare katedrale in opuščenih ladijskih dokov. Tam je skoncentriranih večina kitajskih socialnih organizacij in Chinatown je tudi gospodarsko središče kitajske skupnosti. Na ulicah je živahno, posebno ob nedeljah, saj je to za Kitajce edini prosti dan v tednu. Izkoristijo ga za nakupe in družabna srečanja v Chinatownu. Restavracije, trgovine, utrip četrti, ljudje, vse je bilo zelo zanimivo, vendar pravzaprav ne vem, zakaj sem se odločila po vrnitvi v Liverpool, da se bom kitajski skupnosti posvetila bolj sistematično. Moram pa povedati, da je bila naloga težja kot sem si na samem začetku predstavljala.

Prvi problem je bil jezik, oziroma sporazumevanje. Ne samo, da sama ne znam kitajsko, večina starejših Kitajcev ne govori angleško. Preko oglasa, ki sem ga obesila na oglasno tablo v Pagodi, sem skušala najti zainteresiranega študena-prevajalca, vendar je bila ta poteza precej naivna. Oglas je mesece brezuspešno visel na tabli.

Tudi moja prva poizvedovanja so se večkrat končala z vljudnim »oprostite, nimam časa« odgovorom. Naključni informatorji so se verjetno bali, da sem vladni vohun in bi jim njihove izjave lahko škodile pri bivanju v Angliji. Niso razumeli, zakaj me kot študentko zanima Kitajska skupnost. Da bi svoje delovanje nekako upravičila, sem začela zbirati podatke o praznovanju kitajskega novega leta za liverpoolski muzej. Tako sem navezala stike z različnimi kitajskimi organizacijami in ljudmi, ki so mi bili pripravljene povedati kaj o tem. V Pagodi mi je uslužbenka, ki je zadolžena za stike z javnostjo, velikodušno postregla z različnimi podatki o upravičenosti in uspešnosti Pagode pri popularizaciji kitajske kulture. Vsi so bili precej začudeni nad mojo dejavnostjo, vendar je dejal, da imajo te dni pogosto na obisku študente liverpoolske univerze, ki se zanimajo za kitajsko skupnost.

V prednovoletnem obdobju sem precej časa preživela v kitajski četrti. V Pagodi sem se vključila v društvo za igranje badmintona, v Wah Sing centru sem srečala prisrčne plesalke, sestre Tsang. Njihova učiteljica in mama je bila takoj pripravljena odgovarjati na vprašanja in hči Monica je prevajala njene odgovore. Družino Tsang sem kasneje obiskala tudi doma.

Bila sem na uredništvu lokalnega časopisa, v klubih za borilne veščine, obiskala sem kitajsko evangelistično cerkev, kitajsko študentsko zvezo, kitajske restavracije in trgovine, različne kitajske socialne organizacije in razrede. Občasno se mi je na obiskih pridružil fotograf Mike, ki ga je kitajska skupnost zanimala predvsem skozi fotografsko kamero. Bil je vnet sodelavec in na kitajski novoletni dan je našel toliko zanimivih motivov, da je ves film porabil že pred začetkom povorke. Novoletno slavje v Chinatownu pa je bilo slikovito, množično in glasno.

Kitajsko novo leto je minilo, jaz pa sem še naprej vztrajno iskala »vrata« skozi katera bi lahko »vstopila« v kitajsko skupnost. V šoli Paddington Comprehensive sem srečala g. Wong, socialno delavko za kitajsko skupnost. Ko sem ji povedala, da delam raziskavo o Kitajcih sem se počutila kot naravoslovec z lupo za eksotične žuželke.

Kaj pa pravzaprav jaz lahko njim ponudim, da bi se sodelovanje spremenilo v obojestransko zadovoljstvo?

G. Wong mi je svetovala naj se vključim v razred učiteljev-šudentov. Njihova naloga je, da pomagajo pri angleščini otrokom iz imigracijskih družin. Družine so večinoma kitajske, indijske ali vietnamske.

V razredu nas je bilo šest študentov. Preden smo odšli k svojim učencem na dom, smo obiskovali dvotedenski tečaj, v katerem smo se naučili nekaj osnov pedagogike in nasploh vedenja v družinah. Učitelj je namreč po kitajski tradiciji spoštljiva oseba in svoj položaj kaže tudi z brezhíbno vljudnostjo. Oče je osrednja figura v družini in učitelj naj se z nasveti in željami vedno najprej obrača k njemu. Dobili smo tudi različne nasvete, kako naj se v družini vedemo, da ne bi koga užalili. K vljudnosti spada tudi to, da ponujeno hrano in pijačo sprejmemo brez ugovorov.

Tečaj je bil zame zanimiv, saj sem se naučila kako pravzaprav lahko kontaktiram s Kitajci in kakšne možnosti imam kot tujka v njihovi skupnosti.

Tako sem spoznala Yuet Ting in družino Lee. Z njimi me veže žalostna izkušnja, smrt očeta Leeja. Dogodek me je pretresel in ravno tako tudi moje znanstveno delovanje. Postavljati sem si začela različna vprašanja: »Ali naj kot prijateljica družine Lee etnološko opazujem dogodke?« Ali lahko hladnokrvno pišem o oblekah in običajih pri njihovem pogrebu? Kje so tu etične in znanstvene meje?

Zgodbe, ki sledijo sem napisala literarno, človeško, skratka tako kot sem jih videla in občutila.

Družina Leung

Družina Leung je bila med kitajskimi družinami, ki sem jih spoznala leta 1985, najbolj tradicionalno zaprta. Morda je bila temu vzrok bolezen očeta Leunga ml., ki ga je prikovala v invalidski voziček in je tudi usodna zanj. Mogoče pa, kot mnogo drugih kitajskih družin, niso hotele govoriti o svojih intimnih stvareh.

K Leungovim me je pripeljala g. Joyce Wong. Stanujejo v južnem delu Liverpoola nad prodajalno s kitajsko hrano. V skupnem gospodinjstvu so živeli oče Jack Wong, mati Susan Chan, sinova Jack Cheun Wong (15), Rodney Wah Wong (13) in hči Christinne — Sue Ching Wong (9). Pred pol leta se je zaradi bolezni Jacka st. iz Hong Konga priselila Susanina mati, ki pomaga v prodajalni. Občasno pomaga v prodajalni tudi Lao Hing, oče Jacka Wonga, a le kot nekakšen nadzornik. Lao Hing mi je tudi povedal nekaj o preteklosti družine. A ne neposredno, ampak jo je v kantoneškem narečju najprej povedal svojemu vnuku Jacku, ki mi jo je nato prevedel. Jack je dejal, »da je zgodbo že prej slišal«.

Družina izhaja iz južnega dela Kitajske, blizu Kantona. Dedek Lao Hinga je »pred sto leti« (citata) odšel v Ameriko, v Kalifornijo in je tam zaslužil bogastvo s kmetovanjem? Vrnil se je na Kitajsko k ženi in otrokom in si postavil hišo. Sinova Hing in Tin Wonga je v mladih letih poslal v Anglijo na šolanje. Tin Wong je imel takrat dvanajst let. Brata sta živila pri sorodnikih. Kasneje sta odprla trgovino z zelenjavo v Liverpoolu. Tin Wong se je vrnil na Kitajsko in se v rodni vasi poročil. Za poroko so se v družini seveda že prej do-

govorili. Tri leta je Tin ostal na Kitajskem in 1917 se mu je rodil sin Lao Hing. Otroka je pustil pri starih starših in odšel z ženo v Anglijo v Liverpool, kjer sta na Prescott road odprla pralnico. Tin Wong je celo življenje garal v pralnici. Med bombnim napadom na Liverpool med II. svetovno vojno pa je bil ubit. Ranjena je bila tudi njegova žena in je izgubila prste na roki. Vdova je živela dalje sama na Prescott road.

Lao Hing je na Kitajskem hodil v šole, se poročil in imel tri otroke. Po drugi svetovni vojni je zapustil družino in odšel v Kanton. Tam je najprej odprl brivnico, pozneje pa je odšel v Anglijo. Preselil se je k materi na Prescott road in delal po restavracijah kot kuhar, tudi v Manchestru. Z materjo sta prodala pralnico, odšla v Wrexham (Walles) in tam kupila novo pralnico. 1954 je prišla žena z otroci v Wrexham. Še naprej so delali v pralnici, otroci Yin (rojen 1939), Jack (rojen 1942) in Linda (rojena 1947), pa so začeli hoditi v angleško šolo. 1957 od odprli restavracijo v New Brightonu in mati Chou Ming Chin jo je vodila. Pomagal ji je vnuk Jack. Restavracija se je imenovala Hong Kong. Ko so restavracijo naslednje leto prodali, sta se z babico preselila v Liverpool. Tu je družina kupila prodajalno s kitajsko hrano in z Wellsa je prišel Lao Hing z ženo in hčerko Lindo. Linda se je 1969 poročila po lastni želji in danes živi v New Castlu. Žena Jacka Wonga, Susan Chan, je prišla iz Hong Konga pred sedemnajstimi leti. Z osemnajstimi leti se je poročila z Jackom, ker sta se tako dogovorili družini. 1979 so se preselili na današnji naslov. Lao Hing z ženo ne živi z njimi, ampak občasno pomaga v trgovini. Susan in njena mati delata v kuhinji, zaposlili pa so še enega kitajskega delavca. Njuni otroci ne pomagajo v trgovini. Obiskujejo privatne šole, kar je g. Wong komentirala, da »Kitajci so takšen patent prinesli s sabo in še vedno mislijo, da so privatne šole boljše od državnih.« Družina je katoliška in Jack ml. je omenjal, da praznujejo le cerkvene praznike. Prav tako omenja le angleške prijatelje.

Oprema v hiši je navadna, v sobi pa cele dneve igra televizor za otroke in bolnega moža.

Družina Lee

Leejevi živijo v Lime Grove št. 9, v ulici, kjer je naseljenih še več kitajskih družin. V času mojih začetnih obiskov leta 1985 so v hiši živeli oče, mati in njunih pet otrok, deklice Yuet Ting (18), Mar Ling (15), Yuon Ling (14) in Man Fung (10) ter sin Simon (13). Hiša je štirisobna, opremljena s klasičnim zahodnoevropskim pohištvo. V sobi imajo tudi televizor.

Leejeve sem spoznala, ko sem začela najstarejšo hči učiti angleščino. Njeni bratje in sestre so vsi govorili tekoče angleško, mati in oče osnovno, medtem, ko Yuet Ting praktično ni govorila jezika. V družinskem krogu so se pogovarjali kitajsko in sicer narečje Hakka; mati je govorila mestni dialekt za razliko od Yuet Tinginega vaškega narečja. G. Wong mi je tudi omenila, da Leejevi izhajajo iz skupine t. i. »Boat People«, ki so se naselili kot ribiči in so to še danes. V prenaseljenem Hong Kongu stanujejo na čolnih in si služijo denar z ribolovom. Boat People so bili v preteklosti in tudi še danes večkrat obravnavani z manjvrednostnimi predsodki.

Vsi otroci razen najmlajše so bili rojeni v Hong Kongu. V Hong Kongu danes živi le še stara očetova mati, dedek pa je umrl v »pred sedmimi leti« (citāt: Simon).

Oče je prišel v Anglijo pred približno 25 leti in je odšel v Belfast. Ni mi znano ali sta njegov svak in tašča že bila v Belfastu; dejstvo pa je, da se je očetu Leeju kasneje pridružila še družina in so v Belfastu odprli restavrācijo. Tam je bila rojena najmlajša hči Man Fung. Kmalu po njenem rojstvu se je družina preselila v Liverpool, kjer so odprli »chip shop«. V njem je delala vsa družina, čeprav pravijo, da najstarejša hči ni dosti pomagala. Aprila 1985 pa so prodajalno zaprli in se preselili v Lime Grove.

Gospa Lee ima v Angliji še enega brata, ki živi v Birminghamu in ima tam tudi restavrācijo. Mati in Man Fung sta mu občasno hodili tudi pomagat, po očetovi smrti pa je Man Fung ostala pri svojem stricu in teti v Birminghamu.

Yuet Ting je bila nekakšna črna ovca v družini. Mati se je vedno pritoževala nad njo, »da nič ne dela in samo sedi v kuhinji«. Deklica je bila res zelo introvertirana in za svoja leta zelo tiha. V Hong Kongu je odraščala s starimi starši, zato je govorila kmečko narečje Hakka, medtem ko je mama govorila mestno varianto. Yuet Ting si ni želela ostati v Angliji. Pogosto se je vračala v Hong Kong in ob vsaki vrnitvi je bila njena angleščina slabša. Na začetku sem jo učila angleško kasneje pa sem sprevidela, da bo deklica začela govoriti jezik, ko bo vsaj delno sprejela tudi angleško kulturo. Tudi njeno psihično stanje ni bilo dobro in že v Hong Kongu so ji psihiatri predpisali zdravila, ki pa jih ni več jemala. Zaman sem jo skušala prepričati, da bi odšla ven na sprehod v mesto . . . itd. Nekoč sva odšli v knjižnico in Yuet Ting si je sposodila knjigo v kitajščini, »o duhovih«.

Njeno psihično stanje se je slabšalo. Deklica mi je v angleščini napisala listek s prošnjo, klic po pomoči. Zelo pa je bila ona in vsa družina prizadeta, ko je umrl oče. Očetova vloga v kitajski družini je že po tradiciji zelo pomembna. Oče Lee je lepo skrbel za svoje otroke in ženo. Smrt je bila nenadna, čeprav je že prej bolehal »za glavoboli« (citāt: Simon).

Yuet Ting je bila sama doma, ko ji je umrl oče. Mati in Man Ling sta odšli pomagat stricu v Birmingham, ostali otroci pa so bili še v šoli. Yuet Ting je sicer slišala »glasove« v sobi, a si jih je po svoje razložila. Tudi, ko sva kasneje začeli učno uro, mi deklica ni znala povedati, kaj se dogaja. Sele kasneje, ko se je vrnil Simon in mi prevedel, kaj se dogaja, sem poklicala rešilca, a žal je bilo že prepozno. Na pomoč so prišli tudi »sorodniki, ki so živeli preko ceste« (citāt: Simon), socialna delavka, vrnili pa sta se tudi mati in hči.

Kot sem kasneje izvedela, so Yuet Ting obdolževali, da ni priskočila očetu na pomoč, ko bi mu še lahko pomagali. Oče je umrl od močne srčne kapi in smrt je nastopila v nekaj sekundah.

Leejevi so pripravili pogreb, kakršnega so jim pač dopuščale finančne možnosti.

Po tradicionalnem kitajskem verovanju naj bi si človek še za časa svojega življenja izbral posmrtno obleko in prostor, kjer naj bi ga pokopali. Če astrologi ugotovijo, da je predlagano mesto srečno, mu seveda željo uresničijo. Pokojnika morajo po tradiciji pokopati v rodnem kraju. Ker so verjeli, da se duša nahaja v posmrtnem živ-

ljenju v takšni obliki kot je bilo telo v času smrti, so na Kitajskem bile najstrašnejše kazni tiste, ko so obsojenca telesno kaznovali z iznakaženjem telesa ali pa so mu odsekali glavo.

V krsto so tradicionalno položili bel papir z imenom pokojnika in datumom smrti. Krsta je do pogreba ležala v pokojnikovem domu, obrnjena v smeri sever-jug.

Dan pogreba so prav tako določili učenjaki. Pred odhodom v povorko so krsto prekrili z večjim pregrinjalom, na katerem so bili izvezeni zlati zmaji. Na čelu povorke je stopalo pet oseb z zastrašujočimi maskami na obrazu, ker so verovali, da bodo s tem pregnali zle duhove. V procesiji so nosili papirnate hiše, opremo, slike služabnikov in različne stvari, ki bi prišle prav pokojniku na drugem svetu. Sorodniki umrlega so hodili pred krsto in so bili oblečeni v žalna oblačila. Barva žalovanja pri Kitajcih je bela, ker je to barva praznine, kraj obleke pa se razlikuje od vsakodnevnega. Obleka je bila iz lanenega ali konopljinega platna.

Na grobu so svečeniki brali molitve in sorodniki so na krsto metali grude zemlje. Nato so zažgali papirnate rekvizite in s tem so ti, po verovanju Kitajcev, prešli v pokojnikovo last. Pokojnikov sin je prinesel tablico z imenom pokojnika in zaprosil dušo naj se v njej naseli. Pogreb se je končal z obedom v pokojnikovi hiši. Po tradiciji so na to prirejali obed vsakih sedem dni do zaključka devetinštiridesetega. Pokojnika so se spominjali ob različnih praznikih in mu prižigali dišeče paličice.

Pokojni g. Lee je do pogreba počival v mrliški veži. Pogreb je organiziralo socialno skrbstvo. Čeprav Leejevi niso kristjani, je bil pogreb v katoliškem duhu.

Sorodniki in prijatelji smo se zbrali v hiši. Prišla je tudi stara mati iz Belfasta, s sinom. Moški so bili oblečeni v temne obleke in bele srajce, ženske pa v temnejše jakne in hlače (hlače so tradicionalno žensko oblačilo), Yuet Ting je delila čokolado in bonbone, »da si posladkamo grenak okus«. Vsak gost je dobil rdeč zavojček v katerem je bil robček s šivanko, rdečo nitjo in manjšo vsoto denarja (1 do 5 funtov).

Avto s krsto je pripeljal mimo hiše, da bi se pokojnik še zadnjič poslovil od svojega doma.

Stephen Wong, neuradni socialni delavec za Kitajce in duhovnik, je pripravil mašo v cerkvi.

Ob grobu je g. Joyce Wong vrgla prvo grudo na krsto in ostali pogrebci smo to ponovili. Zažigali so dišeče paličice, gospa Lee je bruhnila v histeričen jok.

Po pogrebu smo odšli v restavracijo. Hrana ni bila praznična, ampak le lažji poobedek. Sorodniki so se tudi dogovorili za denarno pomoč vdovi in njenim otrokom.

S tem je bil pogreb končan.

V hiši Leejevih se je situacija počasi normalizirala. Družina je zašla v resne finančne težave in na pomoč je priskočilo socialno skrbstvo. Man Ling se je vrnila k stricu v Birmingham in tam tudi ostala.

Yuet Ting pa je postajala iz dneva v dan bolj tiha in je vidno izgubljala težo. Iz obdobja neješčnosti je prešla v obdobje, ko je zaužila velike količine hrane. Njeno psihično stanje se je slabšalo do stanj groze in halucinacij. Morali bi ji poiskati psihiatra, da bi se pogovoril

z njo in ji predpisal ustrezne tablete, a v Liverpoolu ni bilo specialista, ki bi govoril njeno narečje. Deklici se je stanje toliko poslabšalo, da so jo prepeljali v bolnico in ji s pomočjo prevajalca predpisali zdravila. Stanje se ji je kmalu popravilo, vsaj začasno. Tedaj sem prenehala s poučevanjem Yuet Ting.

Družina Tsang

Sestre iz družine Tsang sem spoznala na vaji za prireditev ob kitajskem novem letu. Rade so se pogovarjale z mano in mi tudi prevajale besede svoje mame, ki jih je učila tridicionalnega kitajskega plesa. Kasneje sem jih obiskala na domu in postala njihova prijateljica.

Družina Tsang je dokaj premožna. Stanujejo v Rice Lane, nad prodajalno s kitajsko hrano. Restavracijo »Peking duck« (Pekinška raca) imajo v centru Liverpoola. V družini je sedem otrok, v gospodinjstvu pa poleg očeta in matere, živita še materiana mati in oče. Najstarejši sin Jeff (Chi Kong) ima 20 let, Patric (Chi Tag) šteje 16 let in najmlajši John (Chi Yu) 6 let. Lorraine (Piu Ha) je najstarejša in je imela takrat (leta 1985) 22 let, Monica (Puiyi) 18 let, Catherine (Piu Sa) 16 in Sonia (Piu Man) 13 let. Kitajska imena je otrokom izbrala očetova mati, angleška imena za dekleta pa učiteljica; za fante pa »nek očetov prijatelj« (citat).

Zgodovino svoje družine mi je Lorraine pripovedovala v njihovi trgovini. Njen dedek je sedel in poslušal. Lorraine ga je v kantonskem narečju spraševala po podrobnostih. Sicer pa pri njih še vedno v skladu s tradicijo spoštujejo prednike in v trgovini na polici stoji »družinsko drevo« z imeni prednikov. Drevo je kupila Lorraine.

Družina Tsang po materini strani izvira iz južne Kitajske. Lorrainin dedek Leung Ben Wa je povedal, da se je njegov ded ukvarjal z zdravilstvom. Zdravil je z akupunkturo in zdravilnimi zelišči; nekaj svojih receptov je prenesel na vnuka in Leung Ben Wa jih še danes uporablja. Tako npr. priporoča, da moraš če imaš vročino, jesti riž kuhan v veliki količini vode. »Zjutraj tudi telovadi,« je rekla Lorraine. Rojen je bil 1924 v vasi v Kantonu. Poročil se je s komaj 12 leti, z deklico iz domače vasi Jep Fu Geu, ki ji je bilo takrat 14 let. Poroko sta uredili družini, ki sta se poznali. Poroke med mladimi pari so bile v tistem času običajne, kajti Kitajska je bila v vojni z Japonsko in ženske »niso smele ostati nezaščitene« (citat: Leung Ben Wah). Družina Leung je bila kmetijska. Gojili so riž in krompir. Ben Wah je imel še sestro, ki pa se je preselila v Hong Kong 1932 in se tam poročila. 1979 je umrla. Ben Wah Leung je v 60 letih odšel v Anglijo in se zaposlil kot delavec v metalni industriji. Ženo je pustil v domači vasi pri »drugem bratrancu«. Imela sta edino hčer Choy Ying. Žena se mu je pridružila kasneje, hči pa je odraščala pri stricu in teti na Kitajskem. Nato sta se vrnila v Hong Kong. V Hong Kongu sta živela do 1984, ko sta prišla v Anglijo k hčeri. Stara mati je duševno zmedena in se venomer boji, da jo bodo poslali nazaj v Hong Kong.

Gospod Tsang je prišel prvič v Anglijo leta 1971 in sicer v London. Prišel je na povabilo prijatelja in je najprej pomagal v njegovi restavraciji. 1977 se je preselil v Liverpool in odprl svojo prodajalno

s kitajsko hrano. Istega leta je prišla še njegova družina, ki je prej živela z Leungom Ben Wah v Hong Kongu.

Družina Tsang je danes aktivna tudi v kitajski skupnosti. G. Tsang je organizator različnih prireditev v Wah Sing Centru, njegova žena pa deklice poučuje tradicionalni kitajski ples. V plesni skupini so sestre Tsang in še dve deklici. Otroci, kadar niso v šoli, oziroma če ne hodijo več v šolo, pomagajo doma. Lorraine od štirih popoldne do dveh ponoči dela v trgovini in ima le eno uro odmora. V kuhinji delata Jeff in stari oče, Sonia pa pazi na najmlajšega Johna.

V restavraciji poleg očeta in matere ter nekaj zaposlenih (med njimi je natakar, ki ob nedeljah uči kitajščino otroke v Wah Sing centru) pomagata še Chatherine in Monica.

Družina Tsang je zelo tradicionalno usmerjena. Doma seveda govorijo kitajsko, jedo s paličicami in praznujejo kitajske praznike. Angleško obvladata g. in g. Tsang le pogovorno. Njihovi starejši otroci pa doživljajo tradicijo drugače. Catherine, Monica in Lorraine so druga generacija, ki se je asimilirala v angleško okolje in doživlja tradicijo kot nekaj negativnega, zavirajočega. Lorraine se pogosto pritožuje, da dela vse večere v prodajalni, na prost dan, ki ga ima vsakih 14 dni, po mora biti doma že ob desetih. Monica prav tako noče več delati v družinskem poslu in si želi najti kakšen bolj »normalen« (citat) poklic. Rađa bi bila tajnica, a ji starši ne dovolijo: »ker želijo obdržati družino skupaj« (citat: Monica).

Dekleta prosti čas ob nedeljah navadno preživijo v Chinatownu, pri plesnih vajah ali pa igrajo badminton v Pagodi.

Za Monicin rojstni dan je Monica s prijatelji najela diskoteko in povabila okrog 300 ljudi, kitajskih in nekaj nekitajskih prijateljev. Zabava je bila velika, bučna, prav nič tradicionalno kitajska. Ker so bila dekleta prepričana, da jim doma zabave ne bodo dovolili, so le-to organizirale brez njihove vednosti.

Izdelovanje papirnatih zmajev

Da Bu Feng je posebnež v kitajski skupnosti. V Liverpoolu in po Angliji je znan kot izdelovalec papirnatih zmajev. Z ženo in otrokom živi v širšem centru Liverpoola, v velikem, prostornem stanovanju. Stanovanje je precej prazno, a izbrano opremljeno, polno kitajskih knjig in porcelanastih kipcev različnih kitajskih božanstev. V sobi prepevajo trije kanarčki, ki prekinjajo tišino v stanovanju. V kuhinji Hišni duh, utelešen v kipu Bude, skrbi za blagostanje v hiši. Vsako kitajsko novo leto Da Bu Feng kupi nov kipec, da bi duh ostal v hiši. Čeprav je zunaj mrzlo, stanovanje ni ogrevano.

Da Bu Feng zase pravi, da je najdenček, rojen v severnem delu Kitajske. Odrasel je kot posvojenec v kmetijski družini, vzgojen v kitajski tradiciji in budistični filozofiji. Obiskoval je šole na Kitajskem in govori osem jezikov. Na domu poučuje otroke kitajske pisave in mandarinskega jezika. Preživlja se z izdelovanjem papirnatih zmajev. Umetnost izdelovanja se je naučil kot otrok na Kitajskem. Zmaji so narejeni iz riževega papirja in lesenih paličic. Oblike in barve povzema iz narave, kot sam pravi. Vsak zmaj dobi svoje ime. Kadar leti, ga na zemljo veže le tanka nit, ki se strga, če »nisi z dušo pri zmaju« (citat). Zmaje prodaja petičnim Angležem, muzejem in jih

izdeluje za prireditve v Liverpoolu. Za mednarodno razstavo cvetja je izdelal serijo zmajev. Evropo je upodobil v obliki metulja, Ameriko v obliki lastavice. Njegovi zmaji so najrazličnejših oblik, barv in velikosti in pri tem upošteva le: »da vsak zmaj leti, če je v harmoniji z nebom«. Nikoli ga nisem videla, da bi uporabljal kakršnakoli merila.

Da Bu Feng o kitajski skupnosti v Liverpoolu nima posebno visokega mnenja. »Kitajci, ki so zaposleni kot trgovci, tradicionalno spadajo v najnižjo plast socialne lestvice. Poleg tega mnogo mladih ne zna več kitajsko, doma nimajo kitajskih predmetov in se obkrožajo z zgodnim potrošništvom, zato niso »pravi Kitajci«. Starejši večinoma ne govore angleško, v Liverpoolu pa so le trije prevajalci. Prireditve, kot je praznovanje kitajskega novega leta, se praznujejo samo zaradi tega, da se napolnijo restavracije. V Liverpoolu tudi ni budističnega templja. Danes vse več Kitajcev investira v podjetja v Manchestru in Liverpool se ne razvija naprej«. (Citat Da Bu Feng).

Da Bu Feng občasno organizira prireditve za otroke. V parku je neko poletje pripravil z otroki predstavitev kitajske igre »O bogovih, ki so se žogali na nebu«. Žoga jim je padla na zemljo, za njo je skočil pes, ki je na zemlji dobil človeško podobo. V igri je nastopal tudi zmaj, kot simbol sprememb in dobrih sil. »Konec je pač odvisen od občinstva« (citat: Da Bu Feng).

Da Bu Feng in njegova družina spoštujejo kitajsko tradicijo v vsakdanjem načinu življenja. Praznujejo kitajske praznike in ohranjajo tradicionalne kitajske odnose. Da Bu Feng je eden najbolj kitajskih nekitajcev, ki sem jih spoznala, kajti ne on, niti njegova žena nista Kitajca po rasi. Morda mu to nekateri Kitajci v Chinatownu tudi zamerijo.

Irena Zagajšek

CHINESE COMMUNITY IN LIVERPOOL

Irena Zagajšek has chosen to make research about Chinese Community in Liverpool for the diploma degree. The Chinese in Liverpool are the second biggest minority in Britain, but they are the less known and understood one. They tend to keep for themselves. The mass medias maintain the picture of exotical, peaceful people without problems.

The information she wanted should be true and authentic, even she realized those wouldn't be easy to get. Chinese don't trust to the "outsiders". But slowly she's got their trust and started to participate to the community when she started to teach English an Chinese girl.

She wrote about different interesting people she met, among Chinese imigrants in Liverpool. Through tragic story one of the families, she found it difficult to recognize herself as a scientist at some point.

Anyway, she hopes to continue to work with this experience and that the people would find her work interesting and perhaps useful too.